До Спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
в Національному університеті
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Шимон Світлани Іванівни на дисертацію
Некіт Катерини Георгіївни
«Право приватної власності в інформаційному суспільстві: цивілістична теорія і практика реалізації», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження

Актуальність дослідження теоретичних і практичних проблем права приватної власності в інформаційному суспільстві спричинена цілою низкою чинників. Передусім інститут приватної власності в Україні пройшов кілька етапів розвитку – від нормативного закріплення наприкінці XIX ст., відмови від нього в період 1918-1991 рр., до відродження після проголошення незалежності України. Останнє десятиліття відзначається його формуванням під впливом міжнародних стандартів, а також практики Європейського Суду з прав людини. Найскладніші проблеми виникли з розвитком інформаційних технологій та інформаційного суспільства, що спричинило і потребу реформування правовідносин власності. Перегляду потребували всі елементи інституту права власності: конструкція права власності як тріади повноважень, яка виявилася застарілою і навіть принципово неприйнятною в умовах інформатизації, пріоритету інтересів приватної особи, дії принципу правової свободи. Існуюча нормативна концепція права власності не узгоджується з теоретичною будовою суб'єктивного цивільного права, може призводити до штучного заморожування відносин власності і є несумісною з реальними динамічними процесами. Законодавча формула права приватної власності була орієнтована на річ і ставлення до неї власника, тоді як вона має розвиватися в напрямі регулювання відносин між суб'єктами та відповідати реаліям суспільного буття.

Безперечно, одним з наріжних каменів інституту приватної власності є питання про систему його об'єктів, у якій з'явилося чимало «нестандартних»

елементів – нематеріальних (безтілесних) благ (бездокументарні цінні папери, електронні гроші, криптовалюта, доменні імена тощо), які виступають як самостійні майнові цінності та стають предметом купівлі-продажу й інших ринкових операцій. Разом з тим, такі об'єкти права власності істотно відрізняються від традиційних, зокрема, щодо них не прийнятне поняття володіння. Окремої уваги потребують проблеми об'єктів, які обертаються в межах «віртуальної реальності».

Актуальність рецензованої дисертації для національної цивілістичної доктрини посилюється й тим, що з моменту уведення в дію Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) визнана джерелом права в Україні, національні суди зобов'язані застосовувати її при вирішенні конкретних справ. Однак, наша держава й досі залишається серед лідерів за кількістю звернення її громадян до ЄСПЛ, а також за кількістю рішень цього Суду, в яких установлено порушення статті 1 («Захист власності») Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Зазначене свідчить, що тема дисертації відповідає потребам сучасних правових реалій, має важливе наукове та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Питання права власності завжди були досить популярним предметом цивілістичних досліджень, проте в сучасній цивілістиці, як правило, вони розглядаються фрагментарно, у працях за суміжною тематикою, у світлі розгляду іншої правознавчої проблеми і найчастіше стосуються права власності загалом, умов здійснення суб'єктивних прав чи проблем їх захисту. Тоді як рецензована дисертація є першим комплексним дослідженням інституту саме приватної власності в умовах інформаційного суспільства і тотальної цифровізації. Це вплинуло на мету дослідження, яка полягає у визначенні особливостей цивільно-правового регулювання відносин приватної власності «на новому етапі розвитку суспільства», виявленні впливу інформаційних технологій на концепцію права власності та елементи правовідносин власності, особливостей їх виникнення, здійснення та захисту, та у формулюванні теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення цивілістичної доктрини й реалізації її ідей у практичній діяльності.

Структура дисертації обумовлена специфікою предмета дослідження, є теоретично обґрунтованою, відповідає поставленим завданням, об'єкту та предмету дослідження. Концепція роботи в поєднанні з класичною методологією забезпечили досягнення визначеної в дисертації мети.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації забезпечені застосуванням загальних та спеціальних методів наукового пошуку. Добір конкретних методів здійснено відповідно до предмета та цілей конкретних наукових завдань, що сприяло їх успішному виконанню, внаслідок чого у дисертації обґрунтовані оригінальні авторські висновки, яким притаманні всі необхідні ознаки наукової новизни.

Достовірність результатів дослідження підтверджується також масштабною джерельною базою, яка охоплює наукову цивілістичну літературу, національне українське та зарубіжне законодавство, судову практику й налічує 697 найменувань. Дослідження ґрунтується на здобутках класичної правової науки та надбаннях сучасної вітчизняної й зарубіжної цивільно-правової доктрини, аналізі матеріалів правозастосовної практики національних судів, а також практики ЄСПЛ.

Наукові положення і висновки дисертації та розроблені відповідно до них рекомендації щодо розвитку законодавства і вдосконалення правозастосовної практики характеризуються *достовірністю* та належним ступенем *обґрунтованості*.

Новизна наукових результатів дисертації, їх значення для науки цивільного права, правотворчої діяльності й правозастосовної практики

У дисертації вирішено важливе для розвитку доктрини цивільного права нове наукове завдання: вперше на рівні докторської дисертації сформовано цивілістичну теорію права приватної власності в умовах розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства, яка враховує всі трансформації суспільних процесів.

Концепція дисертаційної роботи дозволила охопити сферу питань, які є необхідними і достатніми для успішного виконання всіх завдань та досягнення мети дисертації: у роботі досліджено генезис та юридичну природу права приватної власності, проблематику суб'єктів та об'єктів правовідносин приватної власності в інформаційному суспільстві, особливості набуття, здійснення та захисту права приватної власності, проблеми довірчої та віртуальної власності як особливих видів права власності.

Аналіз наукової новизни результатів дослідження, висновків та пропозицій, дозволяє відзначити численні положення, які заслуговують на особливу увагу як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Передусім, видаються важливими ті положення наукової новизни, які, на наш погляд, чинять істотний вплив на роботу в цілому. Ідеться про висновок щодо визначення правового режиму для новітніх об'єктів цивільних відносин, які охоплюються поняттям цифрове/віртуальне майно або цифрові дані. Авторка аргументовано заперечує проти вигадування нових видів абсолютних

прав і відстоює думку, що для забезпечення правового регулювання відносин, які виникають з приводу цифрових об'єктів, доцільніше вивчати характеристики таких об'єктів, розширювати коло об'єктів права власності. Визнаючи його універсальність та пропагуючи широкий погляд на концепцію права власності, вона пропонує йти шляхом: а) розширеного трактування поняття речі (с. 116); б) поширення на нематеріальні об'єкти правового режиму права власності (с. 106-107). Погляди дослідниці на це питання сформовані з урахуванням практики ЄСПЛ, який визнає об'єктом права власності не лише речі, але й інше майно, майнові права та інтереси, інші активи, які мають певну економічну цінність, та дозволяє застосовувати концепцію права власності до об'єктів, які не є речами, включаючи весь спектр нематеріальних об'єктів, від інтелектуальної власності до права вимоги (с. 111).

Спираючись на твердження, що специфіка таких об'єктів істотно визначає специфіку змісту, здійснення, підстав виникнення та припинення відносин власності, що виникають щодо цих об'єктів, дослідниця обстоює ідею існування права віртуальної власності, яке може бути визначене як специфічний вид права власності, об'єктом якого є цифрові активи (цифрові дані/цифрові квазіречі, цифрове/віртуальне майно) (с. 18 та ін.). На її думку, абсолютність характеру повноважень власника віртуальної власності проявляється лише у відносинах із третіми особами; при встановленні права віртуальної власності виникає два види правовідносин: перший – між власником віртуального майна та третіми особами, де повноваження власника мають абсолютний характер, другий – між власником віртуального майна та провайдером, де обсяг повноважень власника може бути обмежений інтересами розробника/володільця платформи (с. 385).

В результаті дослідження сутності поняття «інформаційне суспільство» та його складової – «інформації», дисертантка сформувала висновок про доцільність розрізняти поняття *інформації* та *даних*, які співвідносяться як загальне і конкретне. За авторським підходом, інформація як об'єкт цивільних відносин – це оброблені дані, які в суб'єктивному сприйнятті крізь призму особистого досвіду та цінностей можуть перетворюватись на знання, що й визначає характерні властивості інформації як специфічного об'єкта цивільних правовідносин. Тоді як дані (цифрові дані) як окрема категорія – це певна сукупність символів, які не призначені для обробки з метою перетворення на інформацію. Такі дані є інформацією лише за формою, а не за змістом, внаслідок чого вони набувають специфічних властивостей, відмінних від властивостей інформації в її класичному розумінні (с. с. 73-77, 121-122, 393).

Відповідна цьому підходу концепція роботи дозволила дисертантці сформувати особливе авторське рішення – з урахуванням специфічних

властивостей даних запропоновано вважати їх безтілесними речами особливого роду – цифровими речами/квазіречами (с. 122). У цій частині дослідження окреслено низку ознак цифрових речей: нематеріальність, стійкість та визначеність, економічна цінність, відчужуваність, виключність, неможливість (обмежена можливість) копіювання, квазіабсолютний характер, можливість знищення (с. с. 14, 123-124, 393-394). За системою цих ознак криється ціла низка наукових досягнень, адже авторка вперше: відзначила особливу якість таких нематеріальних речей – вони не піддаються амортизації, тобто є «незношуваними»; аргументувала індивідуальний характер таких речей через ознаку їх незмінюваності; через неможливість копіювання та тиражування відокремила їх від об'єктів права інтелектуальної власності, а через можливість знищення – від інформації як об'єкта цивільних прав; довела наявність правомочності квазіволодіння через можливість контролю над цифровою річчю в певний момент часу лише однією особою.

Особливий інтерес викликає дослідження новітніх об'єктів права приватної власності: криптовалюти, доменних імен, персональних та індустріальних даних, акаунтів у соціальних мережах, Інтернету речей. З позиції практичної важливості та наукової значимості варто відмітити положення дисертації, де викладено ідеї щодо криптовалюти як об'єкта права приватної власності. Результати вивчення цього питання складено з урахуванням досвіду зарубіжних країн (США, Канади, Бразилії, Австралії, Китаю, Японії, Австрії, Великобританії, Німеччини, Польщі, Франції, Російської Федерації, країн Балтії та ін.), міжнародного (європейського) досвіду, а також аналізу положень національної доктрини та вітчизняних нормотворчих ініціатив (с. 125-149).

У цій частині сформовано висновки, що поняття криптовалют не охоплюється поняттям інформації, оскільки не відповідає низці ознак, притаманних інформації, та відрізняється від будь-яких інших категорій існуючих нематеріальних благ (с. 157-158). Для реалізації в рамках вітчизняної концепції права власності запропоновано: застосувати правову фікцію та визнати криптовалюту різновидом майна, нематеріальним майновим об'єктом чи своєрідною «цифровою/віртуальною річчю» (с. 159), «цифровим майном» (с. 166); при визначенні правового режиму криптоактивів (віртуальних активів) в Україні передбачити спеціальний правовий режим для кожного з існуючих видів таких активів; для визначення специфіки правового регулювання виділяти дві їх групи: а) криптовалюти як такі (біткоїн, лайткоїн та інші); б) токени як аналоги цінних паперів (с. 165).

Поглиблене дослідження проблеми правової природи криптовалюти прав дозволило авторці визначити її ознаки як об'єкта цивільних прав:

волатильність, алеаторність, криптографічність та децентралізованість, анонімність, незабезпеченість, приватність, невідтворюваність, особливості обігоздатності (с. 166-167).

Як наслідок ретельної наукової розвідки проблем правової природи смарт-контракту сформовано низку наукових висновків, зокрема про те, що: варто розрізняти поняття смарт-контракту як технічного явища та юридичного (технічним є власне комп'ютерна програма); доцільно ввести у правове поле терміни для розрізнення двох моделей використання смарт-контрактів – «програмний код» або «код контракту» (не замінює угоди, а лише автоматизує виконання) та «юридичний смарт-контракт» (містить всі умови угоди, може її замінити повністю або частково та може розглядатись як аналог письмової форми правочину, різновид електронного правочину або правочин у цифровій (digital) формі; для створення чіткого правового поля для існування смарт-контрактів доцільніше використовувати гібридну модель смарт-контрактів, коли частина умов договору існує у формі програмного коду, а частина прописується у традиційній письмовій формі (с. с. 244-265, 404).

Теоретичну та практичну цінність має запропонована дисертанткою ідея модифікувати поняття майнового права, закріпленого у законодавстві України, з урахуванням підходу до розуміння майна у практиці ЄСПЛ та концепції легітимних очікувань. У процесі дослідження питань захисту права приватної власності у практиці ЄСПЛ, в розвиток надбань своїх попередників, які досліджували трактування цим Судом змісту категорій «майно» та «майнові права», дисертантка доводить, що під майновим правом необхідно розуміти «активи, у тому числі право вимоги, що мають економічну цінність та щодо яких особа може стверджувати, що має принаймні законні очікування стосовно ефективного здійснення свого права власності. Такі законні очікування можуть базуватися на положеннях закону, договору або судовому рішенні» (с. 300).

Аргументованими видаються і висновки щодо правової природи акаунту в соціальній мережі; дослідниця виділяє різні елементи облікового запису, кожен з яких має власний специфічний правовий режим (ім'я користувача та пароль як спосіб авторизації користувача, інформацію, розміщену на сторінці користувача, листування, персональні дані тощо). Та при цьому розглядає акаунт у цілому як «різновид цифрового майна, складну квазіріч/цифрову річ», яка обіймає комплекс цифрових елементів, які створюють окремий об'єкт, який є «об'єктом права власності у значенні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод (або об'єктом права віртуальної власності за умови впровадження цієї концепції)» (с. с. 222-225, 404).

Дисертація наповнена цілою низкою новітніх наукових положень і висновків, кількість яких істотно перевищує кількість положень, винесених на

захист як елементів новизни. У в рамках стислого аналізу складно охопити всі наукові надбання дисертації, абсолютна більшість ідей та положень якої заслуговують на підтримку.

У цілому ж зміст роботи засвідчує комплексний та системний підхід до дослідження, фахове вирішення завдань дисертації та її наукову новизну. Положення, які винесені на захист, за змістом відповідають зазначеним в дисертації та авторефераті рівням наукової новизни (уперше, удосконалено, дістало подальшого розвитку), а їх зміст та вся дисертація в цілому відповідають рівню докторської дисертації з наукової спеціальності, за якою робота подана до захисту.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження

Підтримуючи більшість ідей новизни і висновків дисертації, варто відзначити окремі положення, які видаються дискусійними та які доцільно додатково обґрунтувати у процесі публічного захисту результатів дослідження.

1. У роботі визначене поняття власницького *інтересу*, який розглядається як «*складова суб'єктивного права* власності» (с. с. 64, 13). Власницький інтерес, на думку авторки, пов'язаний не з потенційною можливістю набути право (як у практиці ЄСПЛ, де інтерес пов'язується із правомірними, розумними очікуваннями, потенцією здійснення майнового права), а саме із втраченою можливістю реалізувати право власності (с. 63); власницький інтерес є «прагненням особи зберегти чи поновити своє панування над майном» (с. 65) у випадку втраченої можливості реалізації права власності (с. с. 13, 64); тому інтерес «може бути не лише *підставою виникнення* цивільного права, але й *підставою його збереження*» (с. 63).

В цих твердженнях, на мою думку, криється певна суперечливість. Так, якщо власницький інтерес є *складовою* права власності, то він є елементом внутрішнього змісту цього суб'єктивного права; якщо ж такий інтерес слугує підставою виникнення (збереження) права власності, то він є зовнішнім щодо цього права явищем і не може бути його складником.

Як визначив Конституційний Суд України в Рішенні від 1 грудня 2004 р. у справі про охоронюваний законом інтерес, інтерес – це «зумовлений загальним змістом об'єктивного права і *прямо не опосередкований у суб'єктивному праві* простий легітимний дозвіл…; інтерес означає *«прагнення (а не юридичну можливість)* до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом». Суб'єктивне право є юридично забезпеченою можливістю і передбачає здійсненність права, тоді як інтерес є прагненням, позначає потяг до чогось; інтерес може переростати в юридичну можливість і трансформуватися в суб'єктивне право. Відтак, суб'єктивне право власності та

власницький інтерес зумовлені різними засобами правового впливу – перше є наслідком прямого дозволу, друге – наслідком відсутності заборони.

Варто враховувати й те, що у практиці ЄСПЛ майновий інтерес розглядається як «правомірні очікування», що в рамках національної правової системи практично є правом вимоги, яке ґрунтується на законі, договорі та (або) підтверджується судовою практикою; такий «інтерес» є складовою «активу», частиною майна у контексті розуміння цієї категорії в цілях статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Поряд із цим постають і питання: якщо *власницький* інтерес є складовою права власності, то він має виникати як наслідок вже існуючого суб'єктивного права, тож він не може він бути підставою виникнення цього права власності, а лише підставою виникнення *права на захист*; чи може бути власницький інтерес самостійним об'єктом захисту, адже тоді він не може бути складовою суб'єктивного права власності?

2. Доцільно внести уточнення в аргументацію такої ознаки цифрових речей, як «квазіабсолютний характер». У роботі зазначено, що абсолютність полягає в тому, що найповніша влада стосовно таких речей зосереджена в руках їх власника, який, серед іншого, «може усувати від посягань на них усіх третіх осіб». І складник «квазі» тут обумовлений наявністю «зобов'язального елемента *в речовому праві* стосовно таких об'єктів, який проявляється у відносинах користувачів з провайдерами» (с. 124). Із цього випливає, по-перше, що квазіабсолютність є ознакою *не* цифрових *речей*, *а* речового *права*, яке щодо цих речей виникає. По-друге, зважаючи на те, що без зазначеного «зобов'язального елемента» цифрова річ не може існувати, він має вважатися складовою частиною *самої* цифрової *речі*, а *не речового права* щодо неї. можливо тому, авторка і називає цифрові речі *квазіречами* (с. с. 123, 225, 174); Врешті, як бачиться, при визначенні *квазі*абсолютності як ознаки *квазі*речей одне з двох «квазі» втрачає свій сенс.

3. У дисертації сформовано висновок, що «у праві віртуальної власності наявний зобов'язальний елемент (який проявляється у відносинах користувачів із провайдерами), тобто можна *вважати право віртуальної власності речово-зобов'язальним* за своєю правовою природою» (с. 385). Таким чином, авторка визначає новий вид права власності – *речово-зобов'язальне*. По-перше, це суперечить наміру дослідниці не створювати нових видів абсолютних прав і вирішувати проблеми правового регулювання відносин, які виникають з приводу цифрових об'єктів, шляхом розширеного трактування поняття речі та поширення на нематеріальні об'єкти правового режиму права власності (с. 106-116). По-друге, змішана природа може бути притаманна правам, які

виникають внаслідок юридичних складів, проте такі права не можуть іменуватися правом власності, яке є абсолютним і має чітко визначену природу – речову. Питання про природу права віртуальної власності, на мою думку, успішно вирішується за допомогою сформованої у дисертації авторської концепції речі (квазіречі).

4. Дискусійною видається позиція авторки дисертації щодо таких об'єктів, як системи штучного інтелекту. Вона пропагує можливість визнання деяких типів систем штучного інтелекту (роботів) суб'єктами правовідносин і визнання за ними певних прав і пропонує при вирішенні питання щодо майнових прав таких роботів застосовувати конструкцію довірчої власності з тим, що: майно буде належати роботу на праві довірчої власності та мати цільовий характер; цілі можуть включати і певні потреби на утримання самого робота; за власником залишаться можливості контролювати використання майна роботом, а відповідальність за його дії буде обмежена розміром цього майна (с. с. 98-99, 102); можливим є притягнення до відповідальності розробника у чітко окреслених «виняткових випадках» (с. 103).

Такий підхід вірогідно спричинятиме низку проблем. Насамперед, постає питання доцільності створення такого фікційного суб'єкта? У випадку зі створенням юридичної особи, до якого апелює дослідниця (с. 101), така фікційність виправдана цілями юридичної особи (об'єднання капіталів, мінімізація підприємницьких ризиків тощо), але і в цьому разі кінцевим бенефіціаром є єдиний реальний суб'єкт правовідносин – людина. Коли ж ідеться про робота (штучний інтелект), то єдиним наслідком наділення його правоздатністю буде обмеження відповідальності його творців перед третіми особами та суспільством у цілому.

Слід враховувати також і те, що визнання робота довірчим власником (яким у нашому випадку виступав би штучний інтелект) тягне низку інших наслідків: укладення з ним договору управління майном, на основі якого виникає довірча власність, потребує його письмового (очевидно електронного) підпису, відкриття рахунків на його ім'я, що потребуватиме нормативного регулювання процедури їх індивідуалізації (ідентифікації), реєстрації як суб'єкта права, як платника податків тощо. При цьому реалізація низки обов'язків управителя (довірчого власника) буде вкрай утруднена. Наприклад, для виконання обов'язку управителя нести субсидіарну відповідальність за боргами, що виникли у зв'язку із здійсненням ним управління, якщо вартості майна, переданого в управління, недостатньо для задоволення вимог кредиторів (с. 2 ст. 1043 ЦКУ), такий робот повинен мати у своїй власності майно, за рахунок якого нестиме таку відповідальність.

Разом із тим, слід взяти до уваги, що зазначені питання ставляться виключно в порядку дискусії, або наводяться як думка опонента і не впливають на загальну високу оцінку дисертації та висновки щодо її наукової цінності.

Оцінка змісту дисертації, її оформлення, стилю викладення думок, її завершеності та самостійності виконання

Дисертація представлена у вигляді рукопису, що виконаний відповідно до нормативних вимог, які діють щодо оформлення результатів наукових досліджень такого рівня; робота написана академічною українською мовою.

Дисертація відзначається високим рівнем оригінальності її положень та авторських висновків, є цілісною, завершеною за змістом, самостійною науковою працею; містить теоретично обґрунтовані *новітні наукові результати*, які розв'язують важливу для цивільно-правової доктрини проблему щодо права приватної власності в умовах інформаційного суспільства. Тема та зміст дисертації й авторських наукових праць відповідають науковій спеціальності, за якою робота подана до захисту.

Результати дослідження мають *практичне* значення: можуть бути використані для розвитку наукових пошуків у сфері вирішення універсальних проблем права власності в сучасному суспільстві та правового режиму конкретних новітніх об'єктів права приватної власності; у практичній правозастосовній діяльності – з метою уніфікації судової практики у сфері захисту права приватної власності; в освітньому процесі – при розробці навчального контенту за предметом дисертації та викладанні навчальних дисциплін цивілістичного циклу.

Повнота викладення основних положень дисертації в роботах, опублікованих авторкою, та оцінка ідентичності змісту автореферату й дисертації

Наукові положення дисертації апробовані відповідно до нормативних вимог у понад 130 наукових публікаціях, зокрема, в: 10 монографіях (з яких 1 одноосібна), 44 наукових статтях у фахових наукових виданнях, з яких 10 – у зарубіжних виданнях, враховуючи такі, що включені до міжнародних наукометричних баз, а також у матеріалах 65 науково-практичних заходів, що забезпечило відкритість результатів дослідження Некіт Катерини Георгіївни для наукової громадськості протягом тривалого часу.

Зміст автореферату відображає структуру роботи, є *ідентичним* до основних положень і висновків дослідження, які *повністю висвітлені в наукових публікаціях* за темою дисертації у фахових наукових виданнях.

Загальні висновки по дисертації

Викладене дозволяє стверджувати, що дисертація *«Право приватної власності в інформаційному суспільстві: цивілістична теорія і практика реалізації»* виконана на належному теоретичному рівні, вирішує важливу наукову проблему, за змістом та результатами відповідає рівню докторської дисертації, відповідає нормативним вимогам, що ставляться до докторських дисертацій; її зміст відповідає науковій спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. У цілому за всіма характеристиками дисертація відповідає вимогам п. 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а авторка дисертації *Некіт Катерина Георгіївна* заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри підприємницького та корпоративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор юридичних наук, професор **С. І. Шимон**

Підпис Шимон С. І.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Державний вищий навчальний заклад
"Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"
Мар'єнко О.С.
«09» грудня 20 21 р.